

Ivica Kelam*, Kristina Dilica**

Bioetički aspekti utjecaja teorija zavjere na borbu protiv pandemije COVID-19 u Hrvatskoj

SAŽETAK

Pojavom pandemije COVID-19 u proljeće 2020. čovječanstvo se našlo pred potpuno novim izazovom - kako reagirati i ponašati se u doba pandemije. Odmah na početku pandemije pojavile su se mnogobrojne teorije zavjere kojima je primarna svrha unijeti nemir i strah u javnost. Globalno je počela utrka za razvojem uspješnog cjepiva koje će okončati pandemiju. Zahvaljujući ogromnom trudu velikog broja znanstvenika i desecima milijardi dolara javnog novca uloženi u istraživanje i razvoj cjepiva, krajem 2020. i početkom 2021. počela je kampanja cijepljenja širom planeta. I prije početka kampanje cijepljenja počele su naveliko kolati teorije zavjere koje su dovodile u sumnju učinkovitost cjepiva. Ove teorije zavjere imale su velik učinak na spremnost na cijepljenje jednog dijela javnosti te su oblikovale njihova mišljenja i stavove. Teorije zavjere, s obzirom na njihovu štetnost za zdravlje ljudi, te činjenice da direktno produžuju trajanje pandemije i pridonose nepotrebnom umiranju od koronavirusa, predstavljaju prvorazredno i aktualno bioetičko pitanje. U radu ćemo prikazati navedene tvrdnje teoretičara zavjere, njihov utjecaj na građane Hrvatske te motive zbog kojih gotovo polovina hrvatskih građana oklijeva ili se uopće ne želi cijepiti.

Ključne riječi: bioetika, cijepljenje, pandemija bolesti COVID-19, teorije zavjere.

* Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Osijek, Hrvatska. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9087-0314>.

** Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek, Hrvatska.

Adresa za korespondenciju: Ivica Kelam, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Cara Hadrijana 10, 31 000 Osijek, Hrvatska. E-pošta: kelamivica@gmail.com.

Uvod

Prema antropologinji Heidi Larson, glasine služe kao vrsta kolektivnog rješavanja problema i sredstvo za upravljanje nesigurnošću dijeljenjem novih, neprovjerenih informacija i prikupljanjem stavova drugih. Glasine napreduju u situacijama neizvjesnosti, bilo da se radi o pojavi nove i nepoznate bolesti, kao u slučaju recentne pandemije COVID-19, te s njom povezanog cjepiva, ili katastrofalnijim događajima, poput ratova, prirodnih katastrofa ili pandemija (Larson, 2020, str. XIV.). Iako glasine, kao jedna vrsta ljudske interakcije, postoje otkad postoji čovjek, čini se da u doba pandemije COVID-19 glasine predstavljaju posebno veliku opasnost. Glasine se, zahvaljujući društvenim mrežama, eksponencijalno brzo i nekontrolirano šire predstavljajući tako sve veći problem uspješnoj borbi protiv pandemije. Glasine su pogonsko gorivo skeptika koji sumnjaju u učinkovitost cjepiva protiv bolesti COVID-19 virusa, a protivnicima cijepljenja, tzv. ‘antivakserima’, one su glavno sredstvo za širenje teorija zavjere o štetnostima cijepljenja. Larson dalje tvrdi da: „Glasine treba promatrati kao ekosistem, ne kao mikrobiom, nevoljnost i odbijanje cijepljenja nisu pitanja koja se mogu riješiti jednostavnom promjenom poruke ili davanjem „više“ ili „boljih“ informacija. Otklanjanje glasina, jedne po jedne, neće popraviti ispitivanje i uvjerenja. Za to je kasno. Potrebna je temeljnija promjena oko plodnoga tla koja potiče zabrinutosti, glasine i žestoke rasprave“ (2020, str. XXVII). Lewandowsky i Cook (2021) u *Priručniku o teorijama zavjere* ističu ključne osobine teorija zavjera te tvrde: „Teorije zavjere se oslanjaju na razne misaone obrasce za koje znamo da su nepouzdana alati spoznaje stvarnosti. Uobičajeno je da teorije zavjere nemaju potporu u dokazima koji bi izdržali provjeru, ali to ne utječe na njihovu raširenost“. U radu ćemo se fokusirati na trenutno najpopularnije glasine i teorije zavjere o cijepljenju u Hrvatskoj te njihovu utjecaju na ljudsku psihu. Rad se sastoji od dva dijela. U prvom ćemo dijelu prikazati razloge za nastanak najpopularnijih glasina i teorija zavjere o pandemiji COVID-19. U drugom dijelu analizirat ćemo utjecaj glasina i teorija zavjere o bolesti COVID-19 na odbijanje cijepljenja, te utvrditi kako nam bioetika može pomoći u njihovu suzbijanju.

Razvoj i nastanak glasina i teorija zavjere o pandemiji COVID-19

Bolest COVID-19 uzrokovana je novim koronavirusom SARS-Cov-2. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) prvi je put doznala za navedeni virus 31. prosinca 2019. slijedeći brojne slučajeve virusne upale pluća u Wuhanu, u Narodnoj Republici Kini. SZO također navodi najčešće simptome koronavirusa, a to su temperatura, suhi kašalj i umor. Ostali simptomi, koji nisu tako česti, a mogu se pojaviti među zaraženima, su gubitak okusa i/ili mirisa, začepljen nos, konjunktivitis, glavobolja, bol u mišićima, različite vrste osipa na koži, mučnina i/ili povraćanje, proljev,

vrtočlavlava. Simptomi težeg oboljenja koronavirusom uključuju kratak dah, gubitak apetita, zbunjenost, stalni bol ili pritisak u prsima, visoku temperaturu (iznad 38°C). Na službenoj stranici SZO-a (2021) navodi se statistika koja prikazuje brojku od 80 % zaraženih koji ozdrave bez ikakvih potreba za bolničkim liječenjem, oko 15 % zaraženih ozbiljni su bolesnici kojima je potreban kisik, a 5 % zaraženih potrebna je intenzivna njega. Prema javno dostupnim podacima s danom 8. 7. 2021. u svijetu je ukupno 186 320 201 osoba bila zaražena SARS-Cov-2 virusom; od toga broja ukupno se oporavilo 170 467 655 osoba, a 4 026 390 bolesnika preminulo je (Worldmeters.info, 2021). U Hrvatskoj su s danom 8. 7. 2021. ukupno 360 593 osobe bile zaražene SARS-Cov-2 virusom, od toga se 351 743 osobe oporavilo, a preminulo je 8 226 bolesnika (Koronavirus.hr, 2021). Od samog početka pandemije u javnosti su se počele širiti najraznovrsnije teorije zavjere o nastanku samog virusa. Budući da je u pitanju potpuno nova bolest i da je ovo prva ozbiljna pandemija u posljednjih stotinjak godina, nije nikakvo čudo da su teorije zavjere naišle na plodno tlo u uspaničenoj javnosti, o čemu svjedoči i anketa provedena u svibnju 2020., koja je utvrdila da polovina građana Hrvatske vjeruje u neku od teorija zavjere (Rtl.hr, 2020). U nastavku ćemo navesti deset teorija zavjere koje su bile najraširenije na početku pandemije u proljeće 2020., kada je cijeli svijet zahvatila panika i prisilno zatvaranje društva, tj. *lockdown*.

1. *5G mreža izaziva pandemiju COVID-19*. Spaljivanje 5G odašiljača diljem Velike Britanije u travnju 2020. šokiralo je opću i znanstvenu javnost u Velikoj Britaniji. Britanske mobilne mreže izvijestile su o 20 slučajeva podmetnutih požara 5G odašiljača tijekom uskrsnog vikenda (Kelion, 2021). Napadi su potaknuti teorijama zavjere koje tvrde da je postavljanje 5G mreža uzrokovalo ili pomoglo ubrzanju širenja bolesti COVID-19. No, znanstvenici kažu da je veza između bolesti COVID-19 i 5G „potpuna glupost” i biološki nemoguća (Alani, Qasim i Al-Jobour, 2021, str. 10-15). Unatoč jasnim dokazima znanstvenika o nepostojanju veze između 5G i širenja bolesti COVID-19, određeni postotak javnosti i dalje vjeruje u njihovu povezanost. Štoviše, fenomen spaljivanja 5G odašiljača nije bio ograničen samo na Veliku Britaniju, već su i naši lokalni borci protiv 5G mreže dali svoj doprinos spalivši toranj Wi-Fi odašiljača u Tribunju, misleći da je u pitanju odašiljač 5G mreže (Vrbanus, 2020).

2. *Pandemiju je umjetno izazvao Bill Gates s ciljem čipiranja cjelokupne svjetske populacije*. Ova teorija zavjere je da je koronavirus zapravo biološko oružje koje financiraju Melinda i Bill Gates kako bi prodali što više cjepiva preko kojih će čipirati cjelokupno svjetsko stanovništvo. Koliko je ova teorija popularna svjedoči i podatak da se ona spominjala 1,2 milijuna puta na televiziji ili društvenim mrežama u razdoblju od veljače do travnja 2020., prema studiji časopisa *The New York Times* i *Signal Labs* (Wakabayashi, Alba i Tracy, 2020). U gore navedenoj anketi provedenoj

u svibnju 2020., koja je utvrdila da polovina građana Hrvatske vjeruje u neku od teorija zavjere, 5 % ispitanika kaže da su za sve krivi Bill Gates i farmaceutske kompanije (Rtl.hr, 2020). Iako je ova teorija potpuno neutemeljena, činjenica je da Bill Gates i njegova zaklada predstavljaju omiljenu metu teoretičara zavjere, te je sam Gates već dugo meta brojnih teorija zavjere. Možemo zaključiti riječima novinara Roryja Smitha: „Brojne zavjere okružuju Billa Gatesa. On je vrsta vudu lutke koju sve ove zajednice teoretičara zavjere pripisuju vlastitim zavjerama. I nije iznenađujuće što je postao vudu lutka - jer je oduvijek bio lice javnog zdravstva“ (Wakefield, 2021).

3. *Koronavirus je pobjegao iz kineskog laboratorija.* Ovu teoriju zavjere je plasirao i neumorno širio tadašnji predsjednik SAD-a Donald Trump. Iako, prema navodima američkih obavještajnih službi, nema dokaza o bijegu virusa iz laboratorija, Trump je uporno ponavljao ovu teoriju jer mu je ona bila korisna u prebacivanju krivnje na lošu reakciju njegove administracije u borbi protiv pandemije (Bbc.news, 2020). Ova teorija dobila je ponovno na važnosti u proljeće 2021. godine, kada je skupina od 18 znanstvenika objavila pismo u časopisu *Science*, pozivajući na detaljniju istragu podrijetla virusa koja uzima u obzir teorije i o prirodnoj pojavi virusa i o bijegu iz laboratorija (Bloom i sur., 2021). Pismo je bilo okidač za pokretanje nove runde poziva za istragu „hipoteze o curenju laboratorija“, te je ponovno aktualiziralo ovu teoriju i dalo velik vjetar u leđa teoretičarima zavjere, budući da ispada da su oni ipak bili u pravu. Tako je, primjerice, na portalu Logično.com koji se profilirao u jedan od najutjecajnijih i najčitanijih portala koji promiče razne vrste teorija zavjere pojavio tekst pod znakovitim naslovom „Veliki preokret – Dr. Fauci sada tvrdi da je korona virus ipak nastao u laboratoriju – Faktograf se posipa pepelom?“ (Logično.com, 2021). U navedenom članku se slavodobitno konstatira kako su oni (čitaj: teoretičari zavjere) bili u pravu, te da je sve ovo jedna velika zavjera s jasnim ciljem depopulacije i porobljavanja čovječanstva. No, ako se i neupitno utvrdi da je virus nehotice pobjegao iz laboratorija, to ništa bitno ne mijenja niti dokazuje ništa. Virus je i dalje prisutan, ubija i dalje na tisuće ljudi širom planeta svaki dan. Cijelu priču o bijegu virusa iz laboratorija sjajno je sažela novinarka Ana Benačić s portala Faktograf: „Daleko smo još od konkluzivnog zaključka o porijeklu novog koronavirusa. Moguće je da je nastao u prirodi, ali je isto tako moguće i da je „pobjegao“ iz laboratorija u Wuhanu. Moguće je da je iz laboratorija iscurio virus koji je nastao u prirodi gdje su ga znanstvenici pronašli, a moguće je i da se radi o virusu stvorenom u laboratoriju u znanstveno-istraživačke svrhe. To, međutim, ne mijenja činjenicu da su o porijeklu virusa tijekom zadnjih godinu i pol dana virtualnim prostorom kružile brojne dezinformacije, odnosno teze o laboratorijskom porijeklu utemeljene u fabrikacijama, ne u činjenicama“ (Benačić, 2021).

4. *Virus COVID-19 kreiran je kao biološko oružje.* Ova teorija se logički nadovezuje na prethodnu teoriju o bijegu iz laboratorija. Prema ovoj teoriji kineski su znanstvenici

prirodni virus SARS-CoV-2 doradili u laboratoriju i pretvorili u biološko oružje. Da je ova teorija popularna u javnosti potvrđuje i istraživanje javnog mijenja koje je proveo Pew Research, „gotovo tri od 10 Amerikanaca vjeruje da je virus COVID-19 napravljen u laboratoriju“, bilo namjerno ili slučajno (prvi je popularniji: konkretno, 23 % vjeruje da je razvijen namjerno, a samo 6 % vjeruje da je riječ o nesreći) (Schaeffer, 2021).

5. *Američka vojska donijela je bolest COVID-19 u Kinu.* Kineska vlada odgovorila je na antikineske teorije vlastitom teorijom zavjere koja pokušava prebaciti krivnju na Sjedinjene Američke Države. Ovu je teoriju u početku širio glasnogovornik kineskog ministarstva vanjskih poslova Zhao Lijian, koji je *tweetao* da je „moguće da je američka vojska donijela virus u Wuhan“. Ovi komentari, prema vijestima časopisa *Glas Amerike*, „... odjek je glasina o uroti koja se često širila Kinom da je američko vojno osoblje donijelo virus u Kinu tijekom svog sudjelovanja na Svjetskim vojnim igrama u Wuhanu u listopadu 2019.“ (Huang, 2021). Ova teorija zavjere svoju je popularnost imala u Kini, a njena svrha je bila da krivicu za početak i širenje pandemije prebaci s Kine na SAD.

6. *GMO je kriv za pojavu pandemije.* Genetski modificirani usjevi godinama su bili meta teoretičara zavjera, pa nije bilo iznenađenje vidjeti kako su GMO-i okrivljeni u ranoj fazi pandemije COVID. Tako je početkom ožujka 2020. talijanski odvjetnik Francesco Billota napisao bizaran članak za talijanske novine *Il Manifesto*, lažno tvrdeći da GM usjevi uzrokuju genetsko zagađenje koje omogućuje virusima da se šire kao rezultat neravnoteže u okolišu (Conrow, 2021). Naravno, ne treba napominjati da je ova teorija zavjere potpuno bizarna i besmislena, no daje sjajan uvid u način razmišljanja teoretičara zavjera, koji su pravi majstori u povezivanju starih i novih teorija zavjere, kao što je vidljivo u ovoj apsurdnoj povezanosti GMO-a i bolesti COVID-19.

7. *Bolest COVID-19 zapravo ne postoji.* Prema profesionalnim teoretičarima zavjera poput Davida Ickea i Alexa Jonesa iz InfoWarsa, bolest COVID-19 zapravo ne postoji, već je spletko globalističke elite da nam oduzme slobode. U videu David Icke objašnjava kako je javnost isprva podupirala zatvaranja jer su vlade „... uvjerile građane kako se radi o smrtonosnom virusu“, ali da se „osobno iskustvo ljudi razlikuje od narativa vlade“ te sada „... sve više i više ljudi uviđa da su dio obmane, a obmana je promjena ljudskog društva pod izlikom ovoga lažnog virusa“ (Kruļjac, 2020). Alex Jones, bez ikakve dvojbe najutjecajniји teoretičar zavjera u SAD-u, od samog početka pandemije nijekao je postojanje bolesti COVID-19, no to ga nije spriječilo da zaradi milijune dolara, prodajući suplemente koji navodno sprječavaju zarazu i jačaju imunološki sustav. Posao je išao toliko dobro da se morala oglasiti i američka

agencija za sigurnost lijekova i hrane (FDA) te upozoriti javnost na neutemeljenost Jonesovih tvrdnji (Overmohle, 2021).

8. *Pandemijom manipulira „duboka država“*. Ova teorija zavjere, iznimno popularna u SAD-u, polazi od vjerovanja u postojanje tzv. „duboke države“¹ koja se sastoji od američke poslovne, političke i znanstvene elite, te ima za cilj ukloniti predsjednika Trumpa zbog njegova otpora prema dubokoj državi i načinu borbe protiv pandemije. Prema ovoj teoriji dr. Anthony Fauci, zaštitno lice borbe protiv pandemije u SAD-u, tajni je član duboke države i njegov primarni zadatak je diskreditacija predsjednika Trumpa (Cohen, 2020).

9. *Pandemija COVID-19 je rezultat zavjere farmaceutskih korporacija*. Ova teorija zavjere logički se nadovezuje na prethodnu o negiranju pandemije i virusa. Narativ je sljedeći; ako pandemija i virus postoje, oni su proizvedeni s ciljem povećanja prodaje lijekova, odnosno cjepiva farmaceutskih korporacija. Cilj ove teorije je pretvoriti cjelokupno stanovništvo planeta u korisnike cjepiva koje proizvode korporacije kao što su Pfizer, Moderna, Johnson i dr. Promotori ove teorije zavjere u većini slučajeva pokušavaju prodati svoje nadriliječničke proizvode. Alex Jones, između rasprava o podvalama i novom svjetskom poretku, poziva gledatelje da kupuju skupe čudotvorne tablete za koje tvrdi da mogu izliječiti sve poznate bolesti. Iznimno popularni doktor Mercola, tzv. ‘antivakser’ i borac protiv GMO-a, kojem je Google zabranjen zbog distribucije pogrešnih informacija, tvrdi da vitamini (i brojni drugi proizvodi koje prodaje) mogu izliječiti ili spriječiti bolest COVID-19, a u svojoj knjizi tvrdi da se bolest COVID-19 može izliječiti ili spriječiti pomoću prirodnih sastojaka te da cjepiva nemaju visoku učinkovitost i da su upitne sigurnosti (Mercola i Cummins, 2020). Spomenut ćemo još portal NaturalNews koji je iznimno popularan među pristašama prirodnog liječenja, te prodaje sve vrste tableta, napitaka i pripremljene opreme za borbu protiv bolesti COVID-19. Teoretičari zavjere svoj poslovni uspjeh (čitaj prodaju nadriliječničkih pripravaka) temelje na eroziji vjere u konvencionalnu medicinu i lijekove u javnosti. Stoga je narativ jasan, moderna medicina i farmaceutske korporacije ne žele liječiti pacijente, već sve zdrave ljude pretvoriti u pacijente i osigurati si enorman profit i utjecaj. Ova teorija zavjere iznimno je popularna, budući da je povijest farmaceutske industrije istovremeno i povijest skandala, tako da teoretičari zavjere iskorištavaju već prisutno nepovjerenje

1 Duboka država, (engl. deep state) pojam je koji se razvio iz latinskog imperium in imperio – *vlast u vlasti*, što je opet preuzeto iz grčkog kratos en kratoi i označava takvo političko stanje u kojem neka organizacija koja bi nominalno trebala biti podređena državnoj vlasti ili državnom vrhu, zapravo djeluje potpuno samostalno i bez ikakve kontrole. Ili, u drugom slučaju, djeluje u dosluhu s vlašću, uvjetujući je i stvarajući novi amalgam društvene moći – mreže neformalne političke moći u koje su upleteni svi oni kojima te mreže dopuštaju obnašanje neke javne funkcije.

javnosti prema njima u sisanju nepovjerenja i straha prema medicini utemeljenoj na dokazima.

10. *Stope smrtnosti od bolesti COVID-19 su prenapuhane.* Prema ovoj teoriji stope smrtnosti od bolesti COVID-19 se napuhuju, stoga nema razloga za poštovanje propisa o zaključavanju ili drugih mjera fizičkog distanciranja. Štoviše, prema njihovom tumačenju, nije došlo do značajnog odstupanja u broju umrlih na godišnjoj razini. Ovaj mit je vrlo lako raskrinkati, jer kada uzmemo podatke Hrvatskog zavoda za statistiku, vidljivo je da je od početka pandemije broj umrlih u razdoblju od ožujka 2020. do svibnja 2021. narastao za 12,5 % u odnosu na petogodišnji prosjek za isto razdoblje, odnosno umrlih je bilo 8 246 više. Nadalje, najsmrtonosniji mjesec bio je prosinac 2020., kada je bilo 7 395 umrlih. U odnosu na petogodišnji prosjek za isti mjesec, to je povećanje od 59,3 % ili 2 754 umrla više (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2021). Prema izračunima Svjetske zdravstvene organizacije, čini se da je višak smrtnosti veći negoli se mislio, te je posljedično, prema njihovim izračunima, u 2020. umjesto 1,8 milijuna mrtvih od bolesti COVID-19 pandemije u svijetu, stvaran broj umrlih u pandemiji veći od 3 milijuna (Svjetska zdravstvena organizacija, 2021).

Teorije zavjere o cjepivima protiv bolesti COVID-19 i njihov utjecaj na proces cijepljenja u Hrvatskoj

Nakon više od godinu i pol dana života u pandemiji, kod velikog broja ljudi prisutan je zamor od života u pandemiji, svedenog na životarenje u virtualnom svijetu i fizičkom *lockdownu*. Mnogi su se ponadali da će se uspješnim razvojem cjepiva protiv bolesti COVID-19 konačno zaustaviti pandemija, te će se život vratiti u „staro normalno“, budući da „novo normalno“ svedeno na socijalnu distancu, alijenaciju i konstantan strah od zaraze uzima velik psihološki danak. No, ispostavilo se da značajan dio građana Hrvatske zazire ili, štoviše, direktno odbija cijepljenje. Društvo se podijelilo na one koji se žele cijepiti i nastaviti sa životom i onima koji odbijaju cijepljenje zbog razloga koje ćemo navesti u nastavku. Iako se od samog početka kampanje cijepljenja naglašava kako je ono „dobrovoljno“, sve manje izgleda kao nešto dobrovoljno, jer je sve manji izbor aktivnosti, sadržaja i mogućnosti koju jedna necijepljena osoba može odabrati. Dok su se svi ljudi (ili barem većina) iskreno nadali boljim budućim, a sada već sadašnjim vremenima, gdje će s cijepljenjem sve biti moguće i za one koji se ne cijepi, idući za „imunitetom krda“ i velikom procijepljenošću, to idilično vrijeme ipak nije osvanulo u onoj verziji koja se očekivala. Učestalo stižu nove epidemiološke mjere, a što nas sve čeka u bliskoj budućnosti već je moguće naslutiti. Razlike između cijepljenih i necijepljenih sve više rastu. Jedni će reći da je cijepljenje rješenje, a drugi će demantirati govoreći da je sve ovo izmišljotina. Provedeno je

nekoliko istraživanja među građanima Republike Hrvatske koja su dala jasniju i precizniju sliku o stavovima i razmišljanjima građana, ali i navela razloge zbog kojih su u pojedinim istraživanjima rezultati toliko podijeljeni. U središnjem Dnevniku HTV-a 21. ožujka 2021. predstavljeni su rezultati istraživanja provedenog od 15. do 17. ožujka na uzorku od 1 400 ispitanika. Najveća moguća pogreška uzorka je +/- 2,62 %, a pouzdanost istraživanja čak 95 %. U anketi je ispitanicima postavljeno nekoliko pitanja, od kojih je za ovaj rad najvažnije sljedeće: *Hoćete li se cijepiti kada cjepivo bude dostupno?* Na to je pitanje istraživanje dobilo rezultat koji pokazuje da niti nedostatak cjepiva, niti polemike oko AstraZenecinog cjepiva, nisu utjecale na namjeru građana da se cijepe. Većina ispitanih želi se cijepiti ili su već cijepljeni, njih oko 65 %, 38,2 % želi to čim prije bude moguće, 15,6 % ima želju cijepiti se, ali tek onda kada vide kakve će biti posljedice na druge. Njih 25,5 % ne želi se cijepiti, dok ih se gotovo 11 % već cijepilo. Još je oko 10 % neodlučnih, odnosno ne zna bi li se cijepilo ili ne (Jutarnji.hr, 2021).

Ispitivanje koje je provela Nova TV u prosincu 2020. godine pokazuje znatno podijeljenu naciju. Tada je na isto pitanje 46 % ispitanika odgovorilo da će se vjerojatno cijepiti, dok čak 44 % ispitanika - vjerojatno ili sigurno neće. Njih 10 % još nije odlučilo (dnevnik.hr, 2020). Usporedba rezultata tih dvaju istraživanja pokazuje da je unutar nekoliko mjeseci kampanja cijepljenja i rad znanstvenika, stručnjaka (i domaćih i stranih) te njihovo medijsko eksponiranje ipak pridonijelo djelomičnom razvoju svijesti o važnosti cijepljenja u borbi protiv pandemije. Zanimljivo je vidjeti i regionalnu podijeljenost mišljenja i stavova, pa novije istraživanje donosi rezultate i podatke: „Na Sjevernom Jadranu, koji od početka pokazuje najbolje rezultate, najviše je onih koji se žele cijepiti, njih 46,7 %, dok bi ih se 8 % cijepilo kad vide kakve će biti posljedice na druge. Njih 24 % nema se namjeru cijepiti, a 11 % već se cijepilo. Više od 10 % ne zna bi li se cijepilo. U Zagrebačkoj regiji 45,6 % ispitanih želi se cijepiti čim prije, njih čak 15,8 % također se želi cijepiti, ali kad vide posljedice na druge. Nema se namjeru cijepiti 24,4 %, a 9,6 % ih se već cijepilo. Svega oko 5 % ne zna želi li se cijepiti. U Dalmaciji je 39,4 % onih koji se žele cijepiti, a 13,8 % pričekalo bi s cijepljenjem. Ondje ih se 10 % već cijepilo, 26 % to još uvijek ne namjerava, a 10,5 % ne zna bi li se cijepilo. Odmah bi se cijepilo 39,2 % ispitanih u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj, zajedno s njih još 18,7 % koji bi se cijepili kad vide posljedice na druge. Ondje se već 7,3 % ispitanih cijepilo, a 24,4 % to ne želi učiniti. Njih isto oko 10 % još ne zna. Najmanje bi ih se cijepilo u Srednjoj i Gorskoj Hrvatskoj te u Slavoniji. U Slavoniji bi njih gotovo 30 % to odmah učinilo, dok bi ih 18 % pričekalo. Ne namjerava se cijepiti 28,7 %, a gotovo 11 % ih se već cijepilo. Čak 13 % ih još uvijek ne zna. U Srednjoj i Gorskoj Hrvatskoj tek 28 % ispitanih odgovorilo je da se želi cijepiti, čim prije bude moguće, dok ih 15 % želi, ali prvo da vide kakve će posljedice biti na druge. Manje stanovnika - njih 19 % - nema namjeru

cijepiti se, a čak 13 % još uvijek ne zna“ (Jutarnji.hr, 2021). Borba protiv pandemije u Republici Hrvatskoj iznimno je teška i naporna jer teoretičari zavjere nisu samo među našim sugrađanima, već i među visokim političkim i crkvenim dužnosnicima koji zauzimaju poprilično velik medijski prostor i društvene mreže lako dostupne velikom broju građana, a zbog svojih položaja vrlo lako obmanjuju ljude raznim teorijama zavjera. Ono o čemu se svakodnevno debatira zasigurno je to može li cjepivo na bazi mRNA promijeniti ljudski DNK, mogu li žene zbog cijepjenja ostati neplodne, štiti li preboljena infekcija od nove infekcije bolje nego cijepjenje i slično (Sterzik i sur., 2021). U nastavku ćemo se osvrnuti na najpopularnije.

1. *mRNA cjepiva protiv bolesti COVID-19 mogu progresivno degenerirati mozak od prionske bolesti*, Ova teorija zavjere kao temelj uzima krajnje sumnjivu i nepotpisanu studiju objavljenu na *web*-portalu Great Game India² (2021) objavljenu 10. 4. 2021. godine, koja je otkrila opasnost od mRNA COVID-19 cjepiva koja izazivaju bolest na bazi priona, zbog čega mozak progresivno degenerira. Prioni inducirani mRNA cjepivom mogu uzrokovati neurodegenerativne bolesti jer dugoročne uspomene održavaju proteini slični prionima. Studija je zaključila da cjepivo temeljeno na mRNA također može uzrokovati ALS, degeneraciju prednje sljepoočne lobarice, Alzheimerovu bolest i druge neurološke degenerativne bolesti kod primatelja cjepiva. Navedenu „studiju“ kao ključni dokaz za štetnost cjepiva objavio je i distribuirao jedan od vodećih portala za širenje teorija zavjere u Hrvatskoj Logicno.com pod naslovom *Šokantna studija otkrila je da mRNA cjepiva protiv bolesti COVID-19 mogu progresivno degenerirati vaš mozak od prionske bolesti* (Logično.com, 2021). Naravno, za ovu „šokantnu studiju“ nema nikakvih dokaza koje bi podastrijela cjelokupna znanstvena zajednica, no unatoč tome, ova teorija je široko rasprostranjena ne samo u hrvatskoj javnosti, već i globalno, bez obzira na to što su je raskrinkali vodeći portali zaduženi za utvrđivanje točnosti činjenica. *Reuters fact check* u opširnom članku sustavno dekonstruira navedenu teoriju te navodi mišljenje više znanstvenika, poput doktorice Irine Skylar-Scott, neurologinja s klinike Stanford, specijalizirane za Alzheimerovu bolest i druge poremećaje spoznaje i ponašanja, koja navedene tvrđnje

2 *Great Game India* je *web*-stranica koja objavljuje mješavinu izvještaja o tekućim događajima o „geopolitici i međunarodnim odnosima“ i istraživačke članke o povijesnim događajima. Letimičan pogled na podnaslove otkriva teorije zavjere koje podupiru izvještavanje i svjetonazor stranice. Tako, primjerice, u rubrici „Znanost i društvo“ nalazimo naslove poput „Kontrola uma“, a u rubrici „Obavještajne službe i špijunaža“ imamo naslov „Demonetizacija - rat gotovini“. *Great Game India* predstavlja se kao „časopis o geopolitici i međunarodnim odnosima“ - premda je tiskana verzija časopisa „privremeno suspendirana“ od lipnja 2017. godine, a protiv *web*-stranice podnesene su žalbe zbog toga što nisu poslali tiskane kopije časopisa pretplatnicima. *Great Game India* se očito namjerava prikazati kao ozbiljno mjesto namijenjeno znanosti i znanstvenicima, no stranici nedostaje nekoliko ključnih značajki osnovne transparentnosti i odgovornosti povezane s akademskim istraživanjem, autori nisu imenovani i nema podataka o procesima recenziranja ili uređivačkoj politici, što jasno dovodi u pitanje vjerodostojnost radova koje objavljuju.

o prionskoj bolesti smatra preuveličanima bez temelja u stvarnosti (Reuters Fact Check, 2021).

2. *Prioni u službi depopulacije čovječanstva masovnim genocidom.* Ova se teorija zavjera izravno nadovezuje na prethodnu i tvrdi da je cjepivo dobro osmišljeno biološko oružje kojim se „upravljajući svijeta“ i „elita“ bore protiv prenapućenosti zemlje i to s ciljem uništenja 90 % populacije. Prema toj teoriji u cjepivo je stavljena mala količina priona, ali dovoljna za polaganu smrt cijepljenih. Prioni uzrokuju fatalne zarazne bolesti i do danas ne postoji terapijski ili profilaktički pristup protiv tih bolesti. Oni su otporni na velike vrućine i mogu pronaći put iz probavnog sustava u živčani sustav jer ih priprema hrane ne uništava. Smrtonosne prione, a ovdje se vjeruje da su uzeti iz nerca (Murray, 2021) koji su njihovi prirodni domaćini, mogu razviti zlonamjerni biolozi koji bi ih mogli koristiti za biološki napad jer oružje bazirano na prionima uzrokuje bolesti koje bi mogle biti sumnjive (Almeida Xavier, 2014). Teoriju je razradio novinar i samoprovzani istraživač Jeff Rens (2021) koji je na svojim stranicama objavio, navodno tajne, podatke kojima zastupa tu teoriju, tvrdeći da razotkriva istinu. Portal Logično velik je promotor njegove teorije, te u tekstu objavljenom u veljači 2021. godine prenose teze Jeffa Rennsea: „Sada sam 100 % siguran da cjepiva covid-19 sadrže genetski modificirane PRIONE s dugim razdobljima inkubacije dizajniranim da uzrokuju transmisivnu spongiformnu encefalopatiju (TSE), uzrokujući tako oštećenje mozga koje dovodi do smrti. Polaka smrt, bijedna smrt... masovna genocidna smrt koja ne zahtijeva termonuklearni rat koji uništava nekretnine“ (Šebalj, 2021). Naravno, ova teorija nema apsolutno nikakvu potvrdu u stvarnosti, no savršeno služi teoretičarima zavjere za dodatno zastrašivanje javnosti.

3. *Cjepivo protiv bolesti COVID-19 uzrokuje neplodnost.* Ovo je zasigurno najraširenija i „najpopularnija“ teorija zavjera u Hrvatskoj. Njoj podliježu čak i mlade, visokoobrazovane žene zaposlene u obrazovnim i medicinskim djelatnostima od straha kako jednog dana neće moći začeti i roditi zdravo dijete. Istraživanje je pokazalo da se upravo zbog tog straha i te teorije u Hrvatskoj nije cijepilo 43 % medicinskih sestara, od ukupno 33.594 medicinske sestre i tehničara u Hrvatskoj, gotovo pola, odnosno njih 14.447, nije cijepljeno, što iznosi 43 % (Pauček Šljivak, 2021). Taj je podatak poražavajući s obzirom na to da su se medicinski djelatnici mogli cijepiti među prvima, s obzirom na to da je njihova izloženost virusu znatno veća nego izloženost ostalih sugrađana i, ono najvažnije, s obzirom na pozadinu njihova obrazovanja i radnog iskustva. Za nastanak mita prema kojem bi cjepiva mogla uzrokovati neplodnost najvećim dijelom je zaslužan njemački liječnik i epidemiolog Wolfgang Wodarg, koji je već ranije u drugim pandemijama bio skeptičan prema potrebi za cjepivima, a tijekom ove je postao zloglasan među njemačkim znanstvenicima zbog umanjivanja opasnosti od bolesti COVIDA-19 i udružio se s bivšim zaposlenikom Pfižera kako

bi od Europske agencije za lijekove (EMA) zatražio detaljno istraživanje Pfizerova cjepiva. Jedna od zabrinutosti koje je izrazio dvojac bila je da protein Syncytin-1 dijeli neke genetske upute s dijelom koda za protein spike novog koronavirusa. Naime, problem je u tome da je Syncytin-1 važan za razvoj posteljice kod sisavaca. Kada bi cjepivo uzrokovalo da protutijela protiv virusnog proteina S istovremeno napadaju Syncytin-1, organizam bi blokirao taj protein u ljudskoj posteljici, što bi žene moglo učiniti neplodnima. Američka baza PubMed ističe da su biološki temelji za ovu ideju vrlo slabi. Naime, proteini Spike koronavirusa i Syncytin-1 dijele tek male dijelove istog genetskog koda, koji nisu dovoljni da bi ista protutijela koja blokiraju Spike blokirala i Syncytin-1 (Jarić Dauenhauer, 2021). Slično su zaključile i brojne studije i istraživanja koja je do danas proveo Američki Centar za kontrolu bolesti (CDC) i Svjetska zdravstvena organizacija (Joi, 2021). Iznose da do danas nisu pronađeni nikakvi dokazi koji bi ukazivali na povezanost cijepjenja sa ženskom ili muškom neplodnosti, kao niti s erektilnom disfunkcijom (Cdc.gov, 2021). Nažalost, ovi podaci nisu dovoljno plasirani u medijima niti je ženama pružena edukacija i prezentacija tih podataka, pa ne čudi da teorija i dalje ima velik broj pobornica koje će i dalje odbijati cjepivo i tek time ugroziti svoje zdravlje, posebno hormonalnu sliku i normalnu funkciju štitne žlijezde (Ilaria i sur., 2020).

4. Mladi i zdravi ljudi ne trebaju cijepjenje. Ova je teorija poprilično popularna u Sjedinjenim Američkim Državama te se tamošnji znanstvenici brojevima i podacima bore protiv nje. Ta je teorija popularna i kod nas, gdje se velik broj mladih ljudi ne želi cijepiti, smatrajući da im je imunitet dovoljno snažan, pa im virus SARS-Cos-2 ne može ništa. Američka istraživanja pokazala su da su žrtve korone sve češće upravo mladi ljudi te, kako navode, korona ne mora oduzeti život, ali znatno smanjuje kvalitetu života, jer posljedice ostaju i do 9 mjeseci nakon preboljene bolesti i to kod 30 % bolesnika. Dr. Jonathan Reiner, profesor medicine i kirurgije na Sveučilištu George Washington navodi da je sve veći broj mladih u svojim dvadesetima završilo na respiratoru, da im često imunološki sustav reagira presnažno i preagresivno na bolest, što ponovo dovodi do komplikacija, ali da su mladi ljudi često i asimptomatski prijenosnici virusa koji time ugrožavaju starije i bolesne članove društva (Jan, 2021).

5. Ne dirajte nam djecu – nećete nam trovati djecu! Ova se teorija nadovezuje na prethodnu, ali je usmjerena na još mlađu populaciju. Iako svjetski istraživači još uvijek raspravljaju (Ledford, 2021) o dobnoj granici iznad koje će se djeca cijepiti, a započelo je za djecu iznad 12 godina, u Hrvatskoj su također (Perković, 2021) pobornici teorija zavjera glasno suprotstavljeni ideji cijepjenja djece. Sve ranije spomenute teorije zavjere razlog su protivljenja cijepjenja djece, uz teoriju da su djeca zdrava i otporna, te im cjepivo nije potrebno. U svijetu djeca mlađe dobi sve češće bivaju hospitalizirana zbog težeg oblika bolesti COVID-19 sa sve težim imunološkim i neurološkim posljedicama na zdravlje, a na koje su liječnici tek

nedavno počeli obraćati veću pažnju i povezivati s preboljenim virusom SARS-Cov-2 (Christensen, 2021). U Velikoj Britaniji i do 100 djece tjedno završava u bolnici zbog multisistemskog upalnog sindroma (MIS-C). Pandemija bolesti COVID-19 već u prvom valu donijela je i multisistemski inflamatorni sindrom (MIS-C), od kojeg je u siječnju u Hrvatskoj umro 11-godišnji dječak. Direktor Dječjeg kardiološkog odjela i Pedijatrijske intenzivne medicine na Sveučilišnoj klinici u Münchenu, Nikolaus Haas, još je tada za DW rekao da ovaj sindrom nije nepoznat: „U okviru različitih infekcijskih bolesti kod pacijenata s određenom predispozicijom može doći do takve kliničke slike, kod koje cijelo tijelo reagira teškom upalom” (Heise, 2021). Time možemo zaključiti da su i djeca rizična skupina, da ih bolest može dovesti do ozbiljnih komplikacija, a poznato je da su djeca često prijenosnici raznih virusa i bolesti, tako i virusa SARS-Cov-2, te time ugrožavaju starije članove svojih obitelji. Pitanje cijepljenja djece je i trenutno aktualno, a predsjednik SAD-a, Joe Biden, 22. 7. 2021. izjavio je kako se nada da će cijepljenje mlađih od 12 godina krenuti unutar nekoliko mjeseci s ciljem zaštite mlađe populacije, starije, ali i normaliziranja odgojno-obrazovnog procesa (Singh, 2021). Taj postupak, ako uistinu krene, u Hrvatskoj će naići na velik otpor roditelja. Dosad je u Hrvatskoj cijepljeno manje od stotinu djece do 15 godina. Onih nešto starijih, do 17 godina, cijepljeno je više od 1 300, uz pristanak roditelja. Liječnici poručuju da prioritet imaju djeca s kroničnim bolestima, poput astme i dijabetesa. Cilj je cijepiti što više učenika prije početka nove školske godine (Perković, 2021). Cijepljenje djece predstavlja velik bioetički problem, budući da su prema dosadašnjim znanstvenim spoznajama djeca najmanje ugrožena od posljedica SARS-Cov-2 virusa. Stoga mnogi zabrinuti roditelji postavljaju logično pitanje zašto cijepiti svoje zdravo dijete protiv bolesti od koje neće imati nikakvih posljedica i izlagati se mogućim štetnim nuspojavama cjepiva. Na ovo pitanje teoretičari zavjere nude svoj odgovor u vidu bombastičnih naslova poput *Tinejdžer preminuo u snu nakon što je primio Pfizerovo cjepivo za COVID-19, kažu izvještaji* (Logicno.com, 2021). Ovakvi naslovi i slučajevi dodatno šire nepovjerenje prema cjepivu i dodatno otežavaju borbu protiv pandemije.

6. *Nakon cijepljenja umrlo je više od 10 000 ljudi od cjepiva.* Društvene mreže i web-stranice koje zastupaju teorije zavjera mahnito šire dezinformacije o broju ljudi preminulih nakon primitka cjepiva te u izravnu vezu dovode smrti i sastav cjepiva koji je, prema njima, uzrokovao smrt (Shilavy, 2021). Prema tekstovima objavljenim na tim stranicama sva četiri cjepiva koja se mogu dobiti u Hrvatskoj (AstraZeneca, Pfizer, Moderna i Johnson&Johnson) eksperimentalna su, te čine više štete od same bolesti COVID-19; ta su cjepiva do sada u Europi uzrokovala preko 10 000 smrti i preko 400 000 ozljeda (Jarić Dauenhuer, 2021), a jedna od takvih internetskih stranica nosi naziv „Istinom protiv laži“. Vrlo provokativnim naslovom poput *Najnoviji podaci baze podataka EU-a: 18928 MRTVIH, 1,8 milijuna OZLIJEĐENIH*

i nekim znanstvenim činjenicama u podlozi stvara zastrašujuću i lažnu priču s nepotvrđenim činjenicama i neistinitim brojevima, čija je jedina svrha širiti strah u javnosti i dodatno produbljivati nepovjerenje prema cjepivima protiv SARS-Cov-2 virusa (Istinomprotivlazi.info, 2021). Autori tih stranica prilikom navođenja brojki navode bazu podataka EudraVigilance koju predstavljaju kao servis Europske agencije za lijekove (EMA), a da pritom ne tumače što je ona, koja joj je svrha niti kako funkcionira, te navode podatke izdane 8. svibnja 2021. godine bez adekvatnog tumačenja brojeva koje se u bazi navode. Tako je do 30. lipnja, dakle gotovo dva mjeseca nakon 8. svibnja, u europsku bazu nuspojava EudraVigilance prijavljeno 3 887 prijava sumnji na nuspojavu cjepiva sa smrtnim ishodom (Comirnaty - 2835, AZ - 743, Moderna - 256, Janssen - 53) za područje EEA-a (European Economic Area). Drugim riječima, ne više od 10 000 nego manje od 4 000 i to skoro dva mjeseca kasnije nakon mnogo više cijepljenja. Odakle tolika razlika? Smrtni slučajevi navedeni u bazi nuspojava EudraVigilance odnose se na ishode reakcija koje regulatorna tijela zaprimaju izravno od samih građana, zdravstvenih radnika i nositelja odobrenja za stavljanje u promet lijekova i cjepiva. Pritom jedan smrtni slučaj može biti u bazi zabilježen više puta (Jarić Dauenhuer, 2021). Europska agencija za lijekove u najnovijem izvješću o sigurnosti cjepiva Pfizer navodi najnovije podatke do 4. srpnja, te ističe da je u bazu EudraVigilance prijavljeno ukupno 206 668 slučajeva sumnje na nuspojave, te 3 848 prijava sumnji na nuspojavu cjepiva sa smrtnim ishodom. Nadalje, u izvješću se naglašava: „Ovi izvještaji opisuju sumnju na nuspojave kod pojedinaca, tj. medicinski događaji uočeni nakon uporabe cjepiva. Činjenica da je netko imao zdravstveni problem ili je umro nakon cijepljenja ne znači nužno da je to uzrokovano cjepivom. To je moglo biti uzrokovano, na primjer, zdravstvenim problemima, a ne vezano za cijepljenje“ (Ema.europa.eu, 2021). Dakle, službene brojeve i statistike Europske agencije za lijekove protivnici cijepljenja krivo prezentiraju, donose krive podatke, budući da je brojevima i statistikama lako obmanjivati ljude jer djeluju službeno, stručno i profesionalno, te ne čudi da je ova teorija zavjera poprimila tolike razmjere. Tu je teoriju promovirao i Krešimir Pavelić, sada već, upravo zbog takvog stava koji se protivi cijepljenju, bivši dekan „Medicinskog fakulteta“ u Puli na kojem uopće nema studija medicine. Pavelićeve šarlatanske izjave postavljaju pitanje kako osoba koja promovira neznanstvene, činjenično neutemeljene tvrdnje uopće može biti dekan Medicinskog fakulteta ili bilo kojeg fakulteta uopće. Pavelićev slučaj utoliko je zanimljiviji jer Medicinski fakultet u Puli postoji samo na papiru, ali ne i u praksi; tamo postoji samo studij sestrinstva, budući da nisu uspjeli dobiti dozvolu Nacionalnog vijeća za znanost i visoko obrazovanje (Jarić Dauenhuer, 2021). U odbijenici Nacionalnog vijeća stoji da Pavelićev fakultet ne zadovoljava uvjete potrebne da bi provodili studij medicine, među ostalim zbog toga što im nedostaje kvalificiranog kadra (Vidov, 2021). Posebno zabrinjava i istovremeno žalosti činjenica

da je Krešimir Pavelić uistinu iznimni stručnjak u svome znanstvenom području, no unatoč tome je, ili možda baš zato, istovremeno i gorljivi promotor najopskurnijih teorija zavjere, koje su demistificirane mnoštvo puta. No, usprkos svemu, njegov utjecaj za zbnjenu i zaplašenu javnost ne smije se podcijeniti, budući da se i njegovo uklanjanje s pozicije dekana „Medicinskog fakulteta“ u Puli u očima njegovih pristaša doživljava kao još jedan dokaz progona svih onih koji se usude izreći istinu. Iako je istina upravo suprotna, neutemeljeno širenje dezinformacija i notornih laži s ciljem zastrašivanja javnosti nespojive su s obnašanjem dužnosti u visokom školstvu.

7. *Nikoga se ne tiče hoću li se cijepiti ili ne.* Iako je ovo više stav nego teorija zavjere, zapravo je stav upravo brojnih teoretičara zavjera, a ujedno i stav koji se najviše dotiče bioetičkog koncepta borbe protiv pandemije kao borbe koja se tiče društva, zajednice i čovječanstva na globalnoj razini, a ne pojedinca izdvojenog iz kolektiva. Upravo je masovna procijepljenost ključ u borbi protiv pandemije jer tako omogućuje normalan socijalni život i društvena događanja bez ugroze za njihove posjetitelje i sudionike. Službeni slogan nacionalne kampanje za promociju cijepjenja u Hrvatskoj glasi: „Misli na druge, cijepi se“ i na jednoj je strani. Na drugoj je strani grafit „Misli na sebe, nemoj se cijepiti“, koji je moguće vidjeti nedaleko glavnog ulaza na Zagrebački velesajam, gdje je najveći punkt za cijepljenje protiv bolesti COVID-19 u zemlji. Sociolog Hajrudin Hromadžić (2021) o ovom stavu kaže: „Istovremeno su desničari, konzervativci, u ovim kontekstima pristali uz kategoriju pojedinca, onog “svetog ja”. Njega je potrebno, tvrde nam, obraniti pred naletima zlokobne zavjereničke mašinerije, skrivenog paklenog plana skovanog od svjetske elite korporativaca i političara, daleko od očiju javnosti. Eto, i u tome nas je korona pretumbala, okrenula poredak vrijednosti naglavačke. Liberali posežu za njih netipičnim leksikom kolektivnog mi, konzervativci s druge strane apeliraju na tvoje i moje ja, a ljevičari su već dugo vremena u defenzivi, nemaju puno toga novog za reći, pa tako ni po ovom pitanju.“ Kolektivnost u Hrvatskoj nije iznad individualnosti u tom negativnom kontekstu i tim stavom je i sama borba protiv pandemije otežana, jer oni koji bi svojim javnim zalaganjem za kolektivnu svijest trebali biti glasnjiji i nadmoćniji, zbog političkog utjecaja i jake snage desnice, ne bivaju dovoljno glasni u buđenju te kolektivne razine svijesti o važnosti zaštite drugih štiteći sebe.

8. *Vjera i Bog me čuvaju od bolesti COVID-19, nije mi potrebno cijepljenje.*

Navedeno također spada više u stavove nego u same teorije zavjere, a izravno se nadovezuje na gore spomenuti stav i desničarsko-sebični pogled na svijet. Ovaj stav popularan je globalno, no posebno je popularan u SAD-u gdje pojedinci toliku nadu polažu u vjeru i religiju kao jedinu pravu zaštitnicu od pandemije, zbog nepovjerenja u lokalne vlade i politiku. I dok su u SAD-u najglasnjiji religijski protivnici cijepjenja pripadnici Evangelističke crkve (Yan, 2021), u Hrvatskoj su to pripadnici

Rimokatoličke crkve predvođeni pojedinim iznimno glasnim svećenicima koji u potpunosti negiraju postojanje virusa i pandemije, poput župnika Tomislava Vlaovića koji se proslavio u javnosti izjavom „Svi koji vjeruju u Isusa ne mogu dobiti koronu“ (Neveščanin, 2021). Nažalost, navedeni svećenik nije jedini koji širi dezinformacije među vjernicima. Postoji određeni broj svećenika i angažiranih vjernika koji se žestoko opiru cijepljenju; tako je, primjerice, Ivan Dominik Iličić, dominikanac, svećenik i studentski kapelan Riječke nadbiskupije, objavio na društvenim mrežama video u kojem poziva „vjernike i ljude dobre volje“ da se ne cijepi protiv korone (Index.hr., 2021). Sličan stav dijele i angažirani vjernici političari, poput saborskog zastupnika Mosta, Marina Miletića, koji koristi društvene mreže da bi širio nepovjerenje i strah prema cjepivu, te tako manipulirao masama. Njegova je primarna struka vjeroučitelj, te se poprilično poziva na religiju u svojim stavovima, a pritom promovira i brojne dezinformacije. Tako je tijekom lipnja saborski zastupnik Miletić na društvenim mrežama objavio više postova, uglavnom videozapisa, u kojima dovodi u pitanje sigurnost i efikasnost cjepiva protiv bolesti COVID-19. Svojim objavama Miletić potiče ljude, prvenstveno mlađu populaciju, da odbiju cijepljenje, predstavljajući takvu osobnu odluku kao nekakav čin otpora državnom sustavu (Vidov, 2021). Kao jedan od uzora za svoje stavove o protivljenju cijepljenja Miletić spominje člana Stožera civilne zaštite, molekularnog biologa Gordana Lauca, koji je rekao: „da (je) ideja da cijepljenjem štitimo druge nema biološke logike, da se SARS-CoV-2 učinkovito širi i među cijepljenima, da su upravo cijepljeni, a ne necijepljeni generatori novih virusnih varijanti, da se trebaju cijepiti samo ugroženi te da osobe koje prebole covid-19 razvijaju puno širi imuni odgovor, koji je onda puno otporniji na neke buduće nove varijante“ (Index Vijesti, 2021). Lauc se u spomenutoj objavi poziva na izvješće SAGE vrhovnog savjetodavnog tijela Velike Britanije u kojem stoji: „kombinacija visoke prevalencije i visoke razine cijepljenja stvara uvjete u kojima će se najvjerojatnije pojaviti imunološki otporna varijanta (virusa)“ (Service.gov.uk, 2021). Laucova teorija, kao i brojne ostale objave, izazvala je brojne kritike u hrvatskoj akademskoj zajednici, no naišla je i na pristaše, posebno u krugovima protivnika cijepljenju. Tako stručnjak za farmakologiju Vladimir Trkulja žestoko kritizira Laucovu teoriju te tvrdi da je ona posljedica Laucova nerazumijevanja ili namjernog krivog interpretiranja znanstvenih činjenica. Trkulja navodi točku 9. SAGE-ova izvješća: „četiri su glavna rizika povezana s velikim brojem infekcija. To su porast broja hospitalizacija i smrtnih slučajeva, više dugog covid-a; odsutnost radne snage, uključujući djelatnike u zdravstvu, te povećani rizik od pojave novih varijanti. Kombinacija visoke prevalencije bolesti i visoke razine cijepljenja stvara uvjete u kojima će se najvjerojatnije pojaviti varijanta koja će izbjeći imunozni odgovor. Vjerojatnost da se to dogodi nije poznata, ali takva bi varijanta predstavljala značajan rizik kako u Velikoj Britaniji tako i na međunarodnoj razini“ (Service.gov.uk, 2021).

Nadalje, članica vladinog Znanstvenog savjeta, Andreja Ambriović Ristov, kaže da je tvrdnja da cjepiva nisu univerzalna rješenja za sve jer se, kao što vidimo u brojnim zemljama, SARS-CoV-2 učinkovito širi i među cijepljenima, odraz nepoznavanja mehanizma cijepljenja, kao i prirode bolesti COVID-19 (Jarić Dauenhauer, 2021). Zbog ove i mnogih drugih Laucovih tvrdnji reagirala je i Hrvatska liječnička komora koja je još krajem srpnja zatražila od predsjednika Vlade Republike Hrvatske Andreja Plenkovića da razriješi prof. dr. sc. Gordana Lauca, molekularnog biologa, s mjesta člana Znanstvenog savjeta Vlade Republike Hrvatske (Hrvatska liječnička komora, 2021). U hrvatskoj dnevno-političkoj praksi teze kojima se narušava povjerenje u sigurnost i učinkovitost cjepiva u javni prostor plasiraju saborski zastupnici Mosta i Domovinskog pokreta, dakle, konzervativni desničari, a koji su unazad nekoliko godina poprimili zabrinjavajući položaj u javno-političkom djelovanju u Republici Hrvatskoj. S obzirom na takvu političku sliku, sebičnost i povezivanje s Božjom zaštitom nije ništa neobično, ali stvara ozbiljan problem u dostizanju cilja kojim se želi procijepiti 70 % stanovništva.

Kao što je vidljivo iz gore nabrojanih teorija zavjere, cijepljenje protiv bolesti COVID-19 u Hrvatskoj je u ozbiljnoj krizi i to ne zbog nedostatka cjepiva (kao što je bilo na početku procesa cijepljenja), već zbog otpora određenog dijela javnosti. Pitanje je može li integrativna bioetika pomoći u razumijevanju navedenih teorija zavjere i motiva pojedinaca u njihovu stavu protivljenja cijepljenju. Iako je pluriperspektivnost jedan od temeljnih postulata integrativne bioetike, te je uključivanje kulturnih, religijskih i drugih perspektiva jedna od ključnih oznaka integrativne bioetike. To ne znači da u raspravu možemo i trebamo nekritički uzeti kao potpuno ravnopravne sve ove teorije zavjere, te ih tretirati jednako vrijedno kao i nebrojene znanstvene studije i gotovo jednoglasni stav znanosti o nužnosti i korisnosti cijepljenja protiv koronavirusa. Pristašama i promotorima navedenih teorija zavjere treba pristupati s dužnim obzirom i razumijevanjem, imajući u vidu da velika većina onih što odbijaju ili oklijevaju primiti cjepivo nisu zagriženi protivnici cijepljenja, već jednostavno osobe koje se ne mogu snaći u kakofoniji suprotstavljenih mišljenja i stavova o cijepljenju. Iz bioetičke pozicije nužno je uključiti empatiju i razumijevanje za njihove strahove i dvojbe.

Zaključak

Koliko će ova pandemija, i to ne samo socijalna, nego i psihološka kriza utjecati na čovjeka, tek će se pokazati. Dok ljudi na vlasti sve ovo tumače kao nastojanje za dobrobit čovječanstva, za spasom čovjeka, zaštitom starih i nemoćnih (jer „mislimo na druge“), ostaje nejasno kako se onda podigla tolika prašina kad je tako očigledno da se sve ovo događa jer je čovjek i njegovo dostojanstvo najveća vrijednost koju treba štiti. Trenutni cilj svakog pojedinca mora biti zaštititi sebe i svoje bližnje, jer virus svojim mutacijama ugrožava sve šire dobne skupine. Ovakva pandemija nije zabilježena u povijesti čovječanstva (koja je globalno zahvatila cijeli svijet i toliki broj ljudi) te u toj borbi moraju svi biti predani, uporni te se pouzdati u znanost, jer znanost je ona koja je i dovela čovječanstvo na visok stupanj razvoja. Upravo je znanost zaustavila brojne bolesti, zašto ne bi i ovu, no za to je potreban i zdrav razum ljudi. Cijeli se svijet ujedinio u razvoju cjepiva, a s obzirom na stupanj medicinske razvijenosti na globalnoj razini i brojna cjepiva ranije usavršena, ne čudi što se zajedničkim snagama relativno brzo došlo i do cjepiva protiv virusa COVID-19. Protivnici cijepljenja, tzv. ‘antivakseri’ i teoretičari zavjere taj proces svakako usporavaju, iznoseći znanstveno neutemeljene činjenice kojima pokušavaju parirati znanstvenim činjenicama, a ostaje pitanje zbog čega su se tolike teorije razvile, je li to zbog straha i nesigurnosti, želje da se nekoga okrivni za bolest ili nedostatka obrazovanja i inteligencije, jer studije su pokazale da ljudi koji odbijaju cijepljenje imaju smanjene kognitivne sposobnosti (Batty i sur., 2021). Zabrinjavajući je, svakako, broj tih ljudi ili su samo prividno glasniji jer iz svog straha na društvenim mrežama zauzimaju prostor, doživljavajući ih kao bojište u borbi protiv cijepljenja. Pandemija je čovječanstvo dovela u javno-zdravstvenu krizu neviđenu u posljednjih stotinjak godina, te predstavlja velik izazov za integrativnu bioetiku. Zadaća je bioetike i bioetičara da u prosudbi svega što se događa u pandemiji i oko nje uvijek imaju na umu da je život temeljna bioetička vrijednost, ne samo goli fizički život, već, usudili bismo se reći, i društveni, kulturni, socijalni, religijski i svaki drugi aspekt života čovjeka. Svaki od nabrojanih aspekata života u pandemiji je ugrožen, o čemu, nažalost, svi imamo itekako iskustva, od inzistiranja na socijalnoj distanci, do *online* nastave i dramatičnog prijelaza u virtualni život. Cijepljenje je svjetlo na kraju dugog i mračnog pandemijskog tunela, no, isto tako, moramo biti svjesni da cjepiva nisu jedino rješenje naših problema, već samo jedno od rješenja. Pandemija nas ponovno potiče i podsjeća koliko je život krhak, dragocjen i vrijedan borbe. Bioetika je tu da nas upravo na to svakodnevno podsjeća i potiče da branimo život u svim njegovim dimenzijama, fazama i pojavnostima.

Literatura

- Alani, O., Qasim, A. Y. i Al-Jobour, L. (2021). Could 5G Technology Be the Cause of COVID-19? *Iraqi Journal of Industrial Research*, 8(1), 10-15.
- Almeida Xavier, E. (2014). Prions: the danger of biochemical weapons. *Food Science and Technology (Campinas)*, 34(3), 433-440. 10.1590/1678-457X.6342
- Batty, G. D., Deary, I. J., Fawns-Ritchie, C., Gale, C. R. i Altschul, D. (2021). Pre-pandemic cognitive function and COVID-19 vaccine hesitancy: cohort study. *Brain, Behavior, and Immunity*, 96, 100-105. doi.org/10.1016/j.bbi.2021.05.016.
- Bbc.news (2021, June 4). *Coronavirus: Trump stands by China lab origin theory for virus*, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52496098>
- Benačić, A. (2021, July 4). *Je li koronavirus ipak došao iz laboratorija?* <https://faktograf.hr/2021/06/18/je-li-novi-koronavirus-ipak-dosao-iz-laboratorija/>
- Bloom, J. D., Chan, Y. A., Baric, R. S., Bjorkman, P. J., Cobey, S., Deverman, B. E., Fisman, D. N., Gupta, R., Iwasaki, A., Lipsitch, M., Medzhitov, R., Neher, R. A., Nielsen, R., Patterson, N., Stearns, T., Van Nimwegen, E., Worobey, M. i Relman, D. A. (2021). Investigate the origins of COVID-19, *Science*, 372(6543), 694-696.
- Cdc.gov (2021, July 24). *COVID-19 Vaccines While Pregnant or Breastfeeding*, <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/vaccines/recommendations/pregnancy.html>
- Christensen, J. (2021, July 24). *Some children's hospitals see a surge in rare Covid-19 complication MIS-C*, <https://edition.cnn.com/2021/03/06/health/mis-c-covid-19-case-increase-wellness/index.html>
- Cohen, S. (2021, July 14). Is Fauci a “Deep State” Doctor? The Conspiracy Theory That Is Sickening America, *Forbes*.
- Conrow, J. (2021, June 4). *COVID crisis captivates conspiracy theorist*, <https://allianceforscience.cornell.edu/blog/2020/03/covid-crisis-captivates-conspiracy-theorists/>
- Dnevnik.hr (2020, July 25). *Dnevnik Nove TV donosi ekskluzivno istraživanje o tome kako Hrvati gledaju na cijepljenje protiv korona virusa – jesu li već odlučili hoće li se cijepiti, koji su razlozi za i protiv te treba li cijepivo biti obavezno za građane*, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/istrazivanje-dnevnika-nove-tv-hoce-li-se-hrvati-cijepiti-protiv-koronavirusa--632922.html>
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2021, July 4). *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje*, <https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/stanovnistvo-umrli.html>
- Ema.europa.eu (2021, July 24). *COVID-19 vaccine safety update*, https://www.ema.europa.eu/en/documents/covid-19-vaccine-safety-update/covid-19-vaccine-safety-update-comirnaty-14-july-2021_en.pdf
- Ema.europa.eu (2021, July 24). *EudraVigilance*, <https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory/research-development/pharmacovigilance/eudravigilance>
- Greatgameindia.com (2021, July 24). *Shocking Study Reveals mRNA COVID-19 Vaccines May Progressively Degenerate Your Brain From Prion Disease*, <https://greatgameindia.com/mrna-vaccines-degenerate-brain-prion/>
- Heise, G. (2021, July 31). *Sve češći postviralni sindrom kod britanske djece*, <https://www.dw.com/hr/sve-česći-postviralni-sindrom-kod-britanske-djece/a-56493296>
- Hromadžić, H. (2021, July 24). *Cijepi se*, <https://www.portalnovosti.com/cijepi-se>
- Hrvatska liječnička komora (2021, July 24). *HLK tražila razrješenje iz Znanstvenog savjeta Vlade RH*, <https://www.hlk.hr/hlk-trazila-razrjesenje-gordana-lauca-iz-znanstvenog-savjeta-vlade-rh.aspx>
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2021, June 4). *Cijepljenje protiv COVID-19 bolesti: Najčešća pitanja i odgovori*. <https://www.koronavirus.hr/cijepjenje-protiv-covid-19-bolesti-najcesca-pitanja-i-odgovori/892>
- Huang, J. (2021, June 4). *Chinese Diplomat Accuses US of Spreading Coronavirus*, <https://www.voanews.com/science-health/coronavirus-outbreak/chinese-diplomat-accuses-us-spreading-coronavirus>

- Index.hr (2021, July 24). *Riječki svećenik: Pozivam vjernike da se ne cijepe protiv korone*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/rijecki-svecenik-pozivam-vjernike-da-se-ne-cijepe-protiv-korone/2238173.aspx>
- Index Vijesti (2021, July 24). *Lauc: Delta se učinkovito širi među cijepljenima*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/lauc-delta-se-ucinkovito-siri-medju-cijepljenima/2290964.aspx>
- Istinomprotivlazi.info (2021, July 24). *Najnoviji podaci baze podataka EU-a: 18928 MRTVIH, 1,8 milijuna OZLIJEDENIH*, <http://www.istinomprotivlazi.info/novosti/1788-najnoviji-podaci-baze-podataka-eu-a-18-928-mrtvih-1-8-milijuna-ozlijedenih>
- Jan, H. (2021, July 24). *Covid-19 vaccine myths: These reasons for not getting a shot don't hold up. In fact, they'll set the US back*, <https://edition.cnn.com/2021/07/19/health/covid-vaccine-myths-debunked/index.html>
- Jarić Dauenhauer, N. (2021, July 24). *Dekan pulske medicine je smijenjen. Evo koje je sve idiotarije izrekao o cijepljenju*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/dekan-pulske-medicine-je-smijenjen-evo-koje-je-sve-idiotarije-izrekao-o-cijepljenju/2287189.aspx>
- Jarić Dauenhauer, N. (2021, July 24). *Antivakseri mahnitito šire laž o 10.000 umrlih nakon cijepjenja*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/antivakseri-tvrde-da-je-od-cjepiva-u-eu-umrlo-vise-od-10000-ljudinarnavno-da-nije/2290118.aspx/>
- Jarić Dauenhauer, N. (2021, July 24). *Znanstvenici o Laucu: Tvrdnja da je bolje preboljeti nego se cijepiti izaziva užas*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/znanstvenici-o-laucu-tvrdnja-da-je-bolje-preboljeti-nego-se-cijepiti-izaziva-uzas/2291210.aspx>
- Jarić Dauenhauer, N. (2021, July 24). *Ne, cjepiva ne uzrokuju neplodnost*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ne-cjepiva-ne-uzrokuju-neplodnost/2290597.aspx>
- Joi, P. (2021, July 24). *Do COVID-19 vaccines affect menstruation and fertility*, <https://www.gavi.org/vaccineswork/do-covid-19-vaccines-affect-menstruation-and-fertility>
- Jutarnji.hr (2021, July 25). *Neočekivani rezultati ankete: Evo koliko Hrvata se želi cijepiti, a koliko ih se ne boji korone*, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/neocekivani-rezultati-ankete-evo-koliko-hrvata-se-zeli-cijepiti-a-koliko-ih-se-ne-boji-korone-15059623>
- Kelion, L. (2021, June 4). *Coronavirus: 20 suspected phone mast attacks over Easter*, <https://www.bbc.com/news/technology-52281315>
- Klaić, D. (2021, June 4). *Veliki preokret – Dr. Fauci sada tvrdi da je korona virus ipak nastao u laboratoriju – Faktograf se posipa pepelom?* <https://www.logicno.com/politika/veliki-preokret-dr-fauci-sada-tvrdi-da-je-korona-virus-ipak-nastao-u-laboratoriju-faktograf-se-posipa-pepelom.html>
- Koronavirus.hr (2021, June 4). *Koronavirus – statistički pokazatelji za hrvatsku i EU*, <https://www.koronavirus.hr>
- Kruljac, I. (2020, June 4). *David Icke i novi val dezinformacija*, <https://faktograf.hr/2020/11/16/david-icke-i-novi-val-dezinformacija/>
- Larson, H. (2020). *Stuck – How Vaccine Rumors Start – and Why They Dont Go Away*. New York: Oxford University Press.
- Ledford, H.(2021). Should children get COVID vaccines? What the science say. *Nature*, 595, 638-639.
- Lewandowsky, S. i Cook, J. (2021, September 24). *Priručnik o teorijama zavjere*, https://www.znanost-klima.org/wp-content/uploads/2021/08/ConspiracyTheoryHandbook_Croatian.pdf
- Logicno.com (2021, July 24). *Tinejdžer preminuo u snu nakon što je primio Pfizerovo cjepivo za COVID-19, kažu izvještaji*, <https://www.logicno.com/hrana-zdravlje/tinejdzer-preminuo-u-snu-nakon-sto-je-primio-pfizerovo-cjepivo-za-covid-19-kazu-izvjestaji.html>
- Logicno.com (2021, July 24). *Šokantna studija otkrila je da mRNA cjepiva protiv COVID-19 mogu progresivno degenerirati vaš mozak od prionske bolesti*, https://www.logicno.com/politika/sokantna-studija-otkrila-je-da-mrna-cjepiva-protiv-covid-19-mogu-progresivno-degenerirati-vas-mozak-od-prionske-bolesti.html?fbclid=IwAR1_45gEcGaM3zPgITAQ5e_vQ08N0lZhcMCbIuHi5-q0JjfmWDYS-bbi2g
- Muller, I., Cannavaro, D., Dazzi, D., Covelli, D., Mantovani, G., Muscatello, A., Ferrante, E., Orsi, E., Resi, V., Longari, V., Cuzzocrea, M., Bandera, Al., Lazzaroni, E., Dolci, A. Ceriotti, F, Re, T. E, Gori,

- A., Arosio, M. i Salvi, M. (2020). SARS-CoV-2-related atypical thyroiditis^a. *The Lancet Diabetes & Endocrinology*, 13(10), 3-5. 10.1016/S2213-8587(20)30266-7
- Mercola, J. i Cummins, R. (2021). *The Truth About COVID-19*. Chelsea: Chelsea Green Publishing.
- Murray, A. (2021, July 24). *Coronavirus: Denmark shaken by cull of millions of mink*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-54890229>
- Neveščanin, I. (2021, April 16). Svećenik s Dugog otoka u novom skandalu, sukobio se s vjernikom: 'Svi koji vjeruju u Isusa ne mogu dobiti koronu', *Jutarnji list*
- Overmohle, S. (2021, June 4). *FDA warns Alex Jones over false coronavirus claims*, <https://www.politico.com/news/2020/04/09/fda-warns-alex-jones-over-false-coronavirus-claims-178629>
- Pauček Šljivak, M. (2021, July 24). *Čak 43 % medicinskih sestara se nije cijepilo: "Boje se da neće moći zatrudnjeti"*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/doznajemo-kompletne-brojke-evo-koliko-se-medicinskih-djelatnika-u-hrvatskoj-cijepilo/2290360.aspx>
- Perković, A. (2021, July 24). *Počelo je cijepljenje djece puno je koncerata ne želim da me korona sprječava*, <https://hr.n1info.com/vijesti/pocelo-je-cijepljenje-djece-puno-je-koncerata-ne-zelim-da-me-korona-sprjecava/>
- Rennse, J. (2021, July 24). *Are Weaponized Prions The Secret Genocidal Component In Covid-19 Vaccines?*, <https://rense.com/general96/are-weaponized-prions-the-secret-genocidal-component-in-covid-19-vaccines.php>
- Reuters Fact Check (2021, July 24). *Fact Check-No evidence that Pfizer's COVID-19 vaccine causes Alzheimer's disease*, <https://www.reuters.com/article/fact-check-no-evidence-that-pfizers-covi-idUSL1N2MZ382>
- Rtl.hr (2020, July 4). *Više od polovine Hrvata vjeruje u neku od teorija zavjere!* <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/korona/3827440/vise-od-pola-hrvata-vjeruje-u-neku-od-teorija-zavjere/>
- Rtl.hr (2020, July 4). *Više od polovine Hrvata vjeruje u neku od teorija zavjere!* <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/korona/3827440/vise-od-pola-hrvata-vjeruje-u-neku-od-teorija-zavjere/>
- Schaeffer, K. (2021, July 4). *Nearly three-in-ten Americans believe COVID-19 was made in a lab*, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/08/nearly-three-in-ten-americans-believe-covid-19-was-made-in-a-lab/>
- Service.gov.uk (2021, July 24). *Ninety-third SAGE meeting on COVID-19, 07 July 2021 Held via Video Teleconference*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1001160/S1300_SAGE_93_minutes_Coronavirus_COVID-19_response_7_July_2021.pdf
- Shilhavy, B. (2021, July 24). *Europska baza podataka: Nakon cijepjenja 10.570 MRTVIH i 405.259 ozljeda!*, <http://www.istinomprotivlazi.info/novosti/1917-europska-baza-podataka-nakon-cijepjenja-10-570-mrtvih-i-405-259-ozljeda>
- Songh, M. (2021, July 24). *Biden says children under 12 could be eligible for Covid vaccines within months*, <https://www.theguardian.com/world/2021/jul/21/us-covid-vaccines-children-under-12-biden>
- Sterzik, K., Steinwehr, U. i Eisele, I. (2021, June 4). *Provjera činjenica: mitovi o cjepivima protiv korone*, <https://www.dw.com/hr/provjera-činjenica-mitovi-o-cjepivima-protiv-korone/a-57336476>
- Svjetska zdravstvena organizacija (2021, July 4). *The true death toll of COVID-19 – Estimating global excess mortality*, <https://www.who.int/data/stories/the-true-death-toll-of-covid-19-estimating-global-excess-mortality>
- Svjetska zdravstvena organizacija (2021, June 4). *Coronavirus disease*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19#:~:text=symptoms>
- Šebalj, A. (2021, July 24). *Jesu li prioni tajna genocidna komponenta cjepiva protiv covid-19*, <https://www.logicno.com/hrana-zdravlje/jesu-li-prioni-tajna-genocidna-komponenta-cjepiva-protiv-covid-19.html>
- Vidov, P. (2021, July 24). *Dekan lažnog medicinskog fakulteta širi antivakcersku propagandu*, <https://faktograf.hr/2021/06/29/kresimir-pavelic-dezinformacije-cjepivo-covid/>

- Vidov, Petar (2021, July 24). *Marin Miletić na društvenim mrežama vodi antivakserku kampanju*, <https://faktograf.hr/2021/07/05/marin-miletic-covid-cijepljenje-antivakseri/>
- Vrbanus, S. (2020, June 4). *Ludilo je stiglo i kod nas: u Bibinju oštećen "5G odašiljač"*, <https://www.bug.hr/dogadjaji/ludilo-je-stiglo-i-do-nas-u-bibinju-ostecen-5g-odasiljac-14750>
- Wakabayashi, D., Alba, D. i Tracy, M. (2021, April 17). Bill Gates, at Odds With Trump on Virus, Becomes a Right-Wing Target. *New York Times*.
- Wakefield, J. (2021, July 4). *How Bill Gates became the voodoo doll of Covid conspiracies*, <https://www.bbc.com/news/technology-52833706>
- Worldmeters.info (2021, July 9). *Coronavirus*, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Yan, H. (2021, July 24). *Covid-19 vaccine myths: These reasons for not getting a shot don't hold up. In fact, they'll set the US back*, <https://edition.cnn.com/2021/07/19/health/covid-vaccine-myths-debunked/index.html>

Bioethical aspects of the impact of conspiracy theories on the fight against the COVID-19 pandemic in Croatia

SUMMARY

With the outbreak of the COVID-19 pandemic in the spring of 2020, humanity faced a completely new challenge, how to react and behave in the time of the pandemic. At the beginning of the pandemic, numerous conspiracy theories emerged whose primary purpose was to bring unrest and fear to the public. Globally, the race has begun to develop a successful virus vaccine that will end the pandemic. Thanks to the tremendous efforts of a large number of scientists and tens of billions of dollars of public money invested in vaccine research and development, a vaccination campaign across the planet began in late 2020 and early 2021. Even before the vaccination campaign began, conspiracy theories began to circulate widely, questioning the vaccine's effectiveness. These conspiracy theories have had a significant effect on the willingness to vaccinate a section of the public. Conspiracy theories regarding their harmfulness to human health, and the fact that they directly prolong the duration of a pandemic and contribute to unnecessary death from coronavirus, are a first-rate and current bioethical issue. In this paper, we will analyse the stated claims of conspiracy theorists and their impact on Croatian citizens and the motives for which almost half of the Croatian citizens hesitate or do not want to be vaccinated at all.

Keywords: bioethics, conspiracy theories, COVID-19 pandemic, vaccination.